

Edward RÜHLE, Stanisław TYSKI

## Wspomnienie o losach wojennych pracowników i współpracowników Państwowego Instytutu Geologicznego w czasie drugiej wojny światowej

Losy pracowników i współpracowników Państwowego Instytutu Geologicznego w czasie walk z hitlerowskim najazdem i okupacją symbolizuje tablica honorowa umieszczona w 1948 r. w hallu wejściowym. Jest wyrazem wkładu pracowników instytutu, którzy zgodnie z wyrytym napisem „Krew swoją i życie złożyli w ofierze ginąc w walkach, obozach koncentracyjnych lub wskutek ciężkich przeżyć drugiej wojny światowej 1939—1945” (fig. 1).

Na tablicy widnieje 25 nazwisk geologów i pracowników technicznych, a wśród nich prof. dra Józefa Morozewicza, długoletniego dyrektora i założyciela instytutu, wybitnego uczonego. Tragiczną listę zamyka nazwisko wieloletniego współpracownika prof. dra Stanisława Pawłowskiego, którego hitlerowcy bestialsko zamordowali już na początku 1940 r. w kaźni Poznania — VII forcie na Winiarach<sup>1</sup>.

Geologowie i personel pomocniczy instytutu (wówczas ok. 80 osób) włączyli się do różnych form walki z okupantem hitlerowskim już na jesieni 1939 r. W grupie tej dominujące miejsce zajmuje wicedyrektor instytutu Jan Czarnocki i doc. dr Zbigniew Sujkowski. Obaj już nieżyjący od ponad 30 lat.

Jan Czarnocki był jedną z wybitnych postaci podziemia. Podczas okupacji znajdowała się u niego tzw. „skrzynka kontaktowa pomiędzy rządem w Londynie a władzami podziemnymi w kraju”. Jego dom był kwaterą dla „cichociemnych” oraz dla innych działaczy politycznych. Można powiedzieć, że w walce podziemnej brała czynny udział cała rodzina PP. Czarnockich. W ich mieszkaniu na dużą skalę kopiowano instrukcje do użytku abiturientów szkolenia dywersyjnego. Współdziałano w ukrywaniu przed okupantem rękopiśmiennych opracowań geologicznych, głównie dotyczących Gór Świętokrzyskich, stanowiących dorobek naukowy całego bogatego życia Jana Czarnockiego. Ukrycie tych materiałów pozwoliło mu wyko-

<sup>1</sup>Charakterystykę działalności osób, których nazwiska umieszczono na tablicy podali: K. Bohdanowicz — Działalność PIG w latach 1939 — 1946 (Biul. PIG, nr 25, 1946) oraz R. Fleszarowa — Państwowy Instytut Geologiczny (Walka o oświatę, naukę i kulturę w latach okupacji 1939 — 1944; Nasza Księgarnia, 1967). Dlatego sylwetki tych osób są tu pominięte. Piszemy tu o wojennych losach innych osób, które w jakimkolwiek okresie swego życia pracowały w PIG.

**KREW SWOJĄ I ŻYCIE ZŁOZYLI W OHERZE  
GINĄC W WAIKACH  
OBOZACH KONCENTRACYJNYCH  
LUB WSKUTEK CIĘŻKICH PRZEŻYĆ  
DRUGIEJ WOJNY ŚWIATOWEJ  
1939-1945**

**PRACOWNICY  
PAŃSTWOWEGO INSTYTUTU GEOLOGICZNEGO**

**BANSKI BRONISŁAW**  
INŻYNIER, ROZSTRZELANY W 1942 R.  
**BIELECKI ANDRZEJ**  
ARS. U.W., POLEGŁ W 1944 R.  
**ETTINGER EMIL**  
PADAŁA PRAWY, WIEZIEŃ OŚWIECIMIA, ZGINAŁ W OBOZIE W 1940 R.  
**FASZCZA LECH**  
STUDENT U.W., WIEZIEŃ MAUTHAUSEN, ZGINAŁ W OBOZIE W 1941 R.  
**HORWITZ LUDWIK**  
DR. ZAMORDOWANY W 1943 R.  
**GIZA PIOTR**  
WOZNY, ZGINAŁ W 1950 R.  
**JACEK WAWRZYNIEC**  
DR., ZGINAŁ W 1944 R.  
**KARASIŃSKI MARIAN**  
CHEMIK, ZMARŁ W 1943 R.  
**KOBYLECKI MIECZYSEW**  
MGR., ZAMORDOWANY W 1944 R.  
**MAKOWSKI ARNOLD**  
INŻYNIER GÓRN., PROF. W.W.R., ZMARŁ W 1943 R.  
**MAZUREK ALOJZY**  
DR., ZGINAŁ W 1944 R.  
**MIZERIA WŁODZIMIERZ**  
MGR., ZAMORDOWANY W 1944 R.  
**MOROZEWICZ JÓZEF**  
PROF., B.DYR. R.L.G., ZMARŁ W 1944 R.  
**RABOWSKI FERDYNAND**  
DR., ZMARŁ W 1940 R.  
**SAWICKA IRENA**  
BIBLIOTEKARKA, ZGINAŁA W 1944 R.  
**SWIDERSKI BOHDAN**  
PROF. U.P., WIEZIEŃ OŚWIECIMIA, ZMARŁ W 1943 R.

**WSPÓŁPRACOWNICY  
PAŃSTWOWEGO INSTYTUTU GEOLOGICZNEGO**

**BERES KRZYSZTOF**  
MGR., POLEGŁ W 1944 R.  
**BUJAŁSKI BOLESŁAW**  
DR., ZMARŁ W 1945 R.  
**CZYZEWSKI MARIAN**  
STRAŻNIK, WIEZIEŃ BUCHENWALDU, ZGINAŁ W 1945 R.  
**DRAITH ADAM**  
DR., INŻYNIER GÓRN., ZMARŁ W 1942 R.  
**LENCEWICZ STANISŁAW**  
PROF. U.W., ZAMORDOWANY W 1944 R.  
**ŁUNIEWSKI ADAM**  
DR. WIEZIEŃ BELSEN, ZGINAŁ W OBOZIE W 1945 R.  
**NOWAK JAN**  
PROF. U.I. C. I. LUNEK R.L.G., WIEZIEŃ SACSENHANSEI, ZMARŁ W 1940 R.  
**OPOLSKI ZDZISŁAW**  
DR. ZAMORDOWANY W 1941 R.  
**PAWLÓWSKI STANISŁAW**  
PROF. U.P., WIEZIEŃ FORTU WIRIARY, ZAMORDOWANY W 1940 R.

Fig. 1

rzyszywać fundusze, przydzielone przez okupanta dla „odtworzenia“ zadań kartograficzno-surowcowych, na prowadzenie normalnych prac kartograficzno-odkrywkowych, podnoszących stopień naukowego rozpoznania poszczególnych okresów i formacji geologicznych Gór Świętokrzyskich oraz na prowadzenie systematycznych badań naukowych, nie mających nic wspólnego z oficjalnymi zleceniami niemieckimi (Prz. Geol., 1986, t. 34, nr 11; Geol. Biul. Inf., 1952, z. 2; Roczn. Pol. Tow. Geol., 1952, t. 22, z. 4).

Zbigniew Sujkowski (ps. „Wyga“, „Leliwa“, „Rola“), mjr. Pracę podziemną podjął w październiku 1939 r. Wykorzystywał lokale i urządzenia instytutu do najróżniejszych działań. W pierwszych miesiącach, gdy setki ludzi zabiegało o zmianę dokumentów tożsamości, gdy organizowało się podziemie, współdziałał przy pomocy wybitnie uzdolnionego kreślarza Jana Łucia w przygotowywaniu fałszywych legitymacji. Był jednym z organizatorów i dowódców „Kedywu“ Uczestniczył w wysadzeniu kilku mostów na linii kolejowej Warszawa — Białystok. Zorganizował szkolenie sabotażowo-dyweryyjne przy Komendzie Głównej AK. Był jednym z głównych inicjatorów produkcji środków chemicznych do walki podziemnej z okupantem. W ostatnim okresie kierował Biurem Studiów Sabotażowych KG AK. W dniu 30 maja 1944 r. został przetrzucony samolotem „Most II“ na Zachód. Odznaczony: Krzyżem Virtuti Militari i Krzyżem Walecznych (J. Kunert — Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939—1944 — AK; PIW, 1987).

#### PRACOWNICY I WSPÓŁPRACOWNICY PAŃSTWOWEGO INSTYTUTU GEOLOGICZNEGO, UCZESTNICZY WALK Z OKUPANTEM ZMARLI W LATACH 1945—1987

Bohdanowicz Karol, dr inż., prof., dyrektor PIG w latach 1938—1947. Uczony światowej sławy, były profesor Instytutu Górniczego i dyrektor Komitetu Geologicznego w Petersburgu, po I wojnie światowej profesor Akademii Górniczo-Hutniczej. W czasie okupacji oficjalnie nie pracował w PIG, ale z zaciśniętym swego mieszkania przy ul. Noakowskiego faktycznie nadal kierował tą placówką. W jego domu odbywały się okresowe odprawy grona pracowników naukowych, na których wspólnie rozważano sytuację i ustalano kierunki dalszego działania. W styczniu 1945 r. w Krakowie (gdzie przebywał po Powstaniu Warszawskim) K. Bohdanowicz powrócił oficjalnie na stanowisko dyrektora PIG i energicznie przystąpił do reaktywowania jego działalności (Pr. Państw. Inst. Geol., 1951, t. 7; Geol. Biul. Inf., 1952, z. 3).

Bieniewski Janusz, dr hab., prof. Uniwersytetu Wrocławskiego, żołnierz AK, uczestnik Powstania Warszawskiego (Prz. Geol., 1985, t. 33, nr 8; Roczn. Pol. Tow. Geol., 1986, t. 56, z. 1 — 2).

Daszyński Stefan, inż., geofizyk w PIG, jeniec wojenny w obozie w Kozielsku. Jako obywatel polski i afgański został zwolniony przez władze ZSRR (S. Daszyński, zgodnie z prawami międzynarodowymi dziedziczył obywatelstwo afgańskie, nadane jego ojcu Ignacemu Daszyńskiemu — wybitnemu polskiemu parlamentarzysty, marszałkowi Sejmu RP — przez króla Afganistanu w czasie wizyty w Polsce). Z armią gen. W. Andersa udał się do Iranu i służył w II Korpusie na Bliskim Wschodzie (Inf. autorów).

Doktorowicz-Hrebnička Rejmanowa Julia, mgr inż., paleobotanik w PIG, ppor. AK. Łączniczka kursów szkolenia sabotażowo-dyweryyjnego „Kedywu“, a w Powstaniu Warszawskim łączniczka bojowa ppłk „Radosława“ na Starym Mieście. Dwukrotnie ranna, po amputacji stopy — inwalidka. Odznaczona: Krzyżem Virtuti Militari i Krzyżem Walecznych (Prz. Geol., 1972, t. 20, nr 11).

Fleszarowa Regina, dr, kier. Biblioteki PIG. Przed wojną członek Stron-

nictwa Demokratycznego, aktywna działaczka lewicowa podczas okupacji. Współuczestniczka grupy „Poczdamskiej” w 1944 r. (Prz. Geogr., 1970, t. 42, z. 1).

Gruszczyk Hubert, dr inż., prof., prorektor Akademii Górniczo-Hutniczej, ppor. rez. W wojnie obronnej 1939 r. ciężko ranny. Współuczestnik grupy „Poczdamskiej” w 1944 r. (Rocz. Pol. Tow. Geol., 1986, t. 56, z. 1 — 2).

Guzik Kazimierz, mgr, p.o. dyr. PIG w latach 1951 — 1952, prof. Uniwersytetu Warszawskiego. Członek PPS. W czasie wielomiesięcznych badań geologicznych w Jazowsku nad Dunajcem (k. Nowego Sącza) prowadził działalność podziemną wśród okolicznej ludności. Aresztowany i więziony w krakowskim Gestapo na ul. Montelupich, zesłany do Oświęcimia, a potem do Łutomierzyc w północnych Czechach (Rocz. Pol. Tow. Geol., 1973, t. 43, z. 4).

Herfurt Tadeusz, inż., kartograf w PIG, płk. Uczestnik wojny obronnej 1939. (Inf. autorów).

Jabłoński Bronisław, pracownik administracyjny w PIG, kpt. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. Żołnierz Samodzielnej Brygady Karpackiej (obrońca Tobruku) i II Korpusu WP (walka pod Monte Cassino, ciężko ranny). Odznaczony: Krzyżem Walecznych i Krzyżem Pamiątkowym Monte Cassino. (Arch. Państw. Inst. Geol.).

Janczewski Edward, dr prof., geofizyk w PIG, po wojnie na Akademii Górniczo-Hutniczej. W ciągu całego okresu okupacji prowadził (znając dobrze języki obce) systematyczny nasłuch radiowy, wykorzystując własne mieszkanie i różne zakamarki instytutu. Był to jeden z głównych nasłuchów KG ZWZ i AK (Acta Geoph. Pol., 1960, t. 8).

Kalniet Mikołaj, pracownik administracyjny, intendent w PIG, obrońca Warszawy w ochotniczym batalionie we wrześniu 1939 r. Żołnierz ZWZ i AK w zgrupowaniu „Radosława”, w Powstaniu Warszawskim walczył na Woli, Starym Mieście i w Śródmieściu. Jeniec stalagu (Inf. rodziny).

Kapczyński Jakub, woźny w PIG. W okresie okupacji wykorzystywany był do transportów dużych ilości chemicznych środków bojowych i różnego rodzaju sprzętu wojskowego w ramach działalności „Kedywu” (Prz. Geol., 1970, t. 18, nr 2).

Kołago Cyryl, dr hab. hydrogeolog, prof. w PIG, podchor. rez. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. Żołnierz ZWZ w latach 1943—1944, dowódca placówki AK w Inowłodzu n. Pilicą (Inf. zainteresowanego).

Kosicki Władysław, naczelnik Wydz. Finans. w PIG. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. w 1 pułku lotnictwa „Warszawa”. Po czasowym internowaniu w Rumunii przedostał się do Francji walcząc w polskich jednostkach lotniczych (maj, czerwiec 1940 r.). Następnie przerzucony do Wielkiej Brytanii, nadal uczestniczył w walkach, głównie w jednostkach RAF-u. Odznaczony trzema brytyjskimi medalami bojowymi: Italy Star, Defence Medal, War Medal 1939—1945 (Arch. Państw. Inst. Geol.).

Krajewski Stanisław, dr w PIG. W latach 1941—1944 w jego mieszkaniu przy ul. Fałata odbywały się kursy szkolenia sabotażowo-dywersyjnego „Kedywu” (Rocz. Pol. Tow. Geol., 1970, t. 40, z. 4).

Książkiewicz Marian, dr hab., prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek PAN. Podczas II wojny światowej służył w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie. W 1944 r. wykładowca w Wyższych Szkołach Polskich w Szkocji (Rocz. Pol. Tow. Geol., 1982, t. 52, z. 1 — 2; Prz. Geol., 1974, t. 22, nr 10; 1981, t. 29, nr 7; Nauka Pol., 1983, nr 5).

Łaszkiewicz Antoni, dr hab., prof. w PIG, por. rez. W 1939 r. brał udział w walkach grupy „Narew” jako oficer sztabu. Po powrocie do Warszawy działał w ZWZ i AK. Uczestnik Powstania Warszawskiego (Rocz. Pol. Tow. Geol., 1984, t. 54, z. 3 — 4).

Marciniak Kazimierz, kierowca samochodowy w PIG. Zmobilizowany w sierpniu 1939 r. walczył w stopniu kaprała w 21 pułku ułanów wołyńskich, któ-

rego sztandar za bitwę pod Mokrą odznaczony został Krzyżem Virtuti Militari. W latach 1941—1944 brał udział w akcjach partyzanckich GL w okolicy Równego — pseud. „Skromny”. W lutym 1944 r. został zmobilizowany do I armii WP w Szumach. Odbył całą kampanię w 2 pułku ułanów — ostatnim pułku jazdy polskiej w 1000-letniej jej historii — na szlaku przez Warszawę, Wał Pomorski, Kołobrzeg do Berlina. Odznaczony: Krzyżem Partyzanckim, Odznaką Grunwaldu i wieloma innymi odznaczeniami bojowymi. (Arch. Państw Inst. Geol.).

Marszał Michał, szlifierz w PiG. Introiligator prasy podziemnej różnych odieni politycznych. Ze 100 oprawionych roczników i książek (wydawnictw podziemnych) większość uległa zniszczeniu w czasie Powstania Warszawskiego (Prz. Geol., 1972, t. 20, nr 3).

Maszke Zygmun, stolarz w PiG. Wykonywał skrzynie o konstrukcji pozwalającej na rozmontowanie i usunięcie materiałów naukowych, przygotowywanych w 1944 r. do wywiezienia przez kierownictwo okupacyjne instytutu (Inf. autorów).

Maszoński Edward, inż. w PiG, pchor. Uczestnik wojny obronnej 1939 r., żołnierz ZWZ. Aresztowany w początku 1943 r. więziony był na Majdanku, w Gross Rosen oraz w Lutomerzycach w północnych Czechach (Inf. autorów).

Mitera Zygmun, dr inż., geofizyk. w PiG. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. Internowany w 1940 r. do obozu w Kozielsku. Zaginął bez wieści (Inf. autorów).

Mora wiecki Antoni (ps. „Doktor”), dr prof. w PiG. Żołnierz ZWZ i AK, w latach 1942—1943 szef głównego konspiracyjnego laboratorium środków wybuchowych. Aresztowany przypadkowo, po długotrwałych przesłuchaniach w Gestapo na ul. Szucha, zesłany do obozu koncentracyjnego (Rocz. Pol. Geol., 1972, t. 42, z. 4; T. Strzembosz — Walki zbrojne podziemnej Warszawy, 1939—1945; PIW, — 1983).

Odrowąż-Pieniążek Czesław, pracownik administracyjny w PiG, ppor. rezerwy. Uczestnik wojny obronnej 1939 r., jeńiec oflagu (Inf. rodziny).

Olczak Tadeusz, dr hab., geofizyk w PiG, po wojnie prof. Uniwersytetu Warszawskiego, ppor. rez. w II batalionie balonowym. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. (Inf. zainteresowanego).

Oszast Janina, dr hab., kpt. Członek ZWZ i AK. Kierownik VI Oddziału (Ogólnego) Okręgu Południowego AK (Wiad. Botan., 1988, nr 25).

Pawłowska Jadwiga, dr hab., doc. w PiG, por. rez. Uczestniczka walk partyzanckich GL na Podlasiu. Żołnierz 1 dywizji im. T. Kościuszki, w batalionie fizylierek im. E. Plater. Przeszła szlak bojowy od Bugu do Berlina. Dwukrotnie ciężko ranna na przedpolu Berlina. Odznaczona: Krzyżem Walecznych i Odznaką Grunwaldu (Inf. rodziny).

Pazdro Zdzisław, dr, prof. Uniwersytetu Warszawskiego. Organizator tajnego szkolnictwa oraz członek Delegatury Rządu Emigracyjnego na Kraj we Lwowie (w końcowym etapie okupacji hitlerowskiej). Dwukrotnie aresztowany (Inf. zainteresowanego).

Posny Alicja, rachmistrzyni w PiG. Żona Polaka, obywatela niemieckiego z Prus Wschodnich, w latach 1941—1944 opiekowała się słuchaczami kursów sabotażowo-dywersyjnych KG AK, udzielając im kwater w swym mieszkaniu (reichsdeutschki) na fortach mokotowskich. Pośredniczyła w przekazywaniu dokumentów niemieckich dla celów legalizacyjnych AK. Zaginęła bez wieści w czasie Powstania Warszawskiego (Inf. autorów).

Różycki Feliks, dr hab. doc., por. rez. Nie objęty mobilizacją we wrześniu 1939 r. ze względu na wiek, wstąpił jako ochotnik do batalionów obrony Warszawy. Walczył na Woli wraz z regularnymi kompaniami 40 pp „Dzieci Lwowskich”. Aresztowany pod zarzutem dywersji i osadzony w więzieniu, tylko przypadkowo uniknął egzekucji — interwencja Prez. S. Starzyńskiego (Prz. Geol., 1982, t. 30, nr 3; Rocz. Pol. Tow. Geol., 1982, t. 52, z. 4).

Rózkowska Maria, dr hab., prof. Uniwersytetu Poznańskiego. W 1939 r.

wysiedlona z trojgiem dzieci z Poznania w okolice Kraśnika, włączyła się do tajnego nauczania dzieci wiejskich. W latach 1943—1944 sanitariuszka oddziałów partyzanckich AK (Rocz. Pol. Tow. Geol., 1984, t. 64, z. 3/4; Prz. Geol., 1980, t. 28, nr 2).

Samsonowicz Jan, dr, prof. Uniwersytetu Warszawskiego, członek PAN. Uczestnik obrony cywilnej w Powstaniu Warszawskim — dwukrotnie ranny (Księga pamiątkowa ku czci prof. Jana Samsonowicza, Pol. Akad. Nauk., Warszawa, 1962).

Sobieski Zenon, inż., geofizyk w PIG. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. Internowany na Węgrzech, po ucieczce z obozu wiosną 1940 r. dotarł do Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich w Syrii. Brał udział w kampanii libijskiej w bitwie pod El Gazala i w obronie Tobruku. W 1942 r. jako pchor. łączności (3, DP Strzelców Kresowych) uczestniczył w kampanii włoskiej (w bitwie nad rzeką Sangro i o Monte Cassino, a następnie na szlaku od Ankony, przez Florencję do Bolonii). Odznaczony: Krzyżem Walecznych, Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Monte Cassino, Medalem Wojska Polskiego oraz Gwiazdami Brytyjskimi za wojnę 1939—1945, Afrykę, Italię (Arch. Państw. Inst. Geol.).

Szafer Władysław, dr, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego (w latach 1948—1954 również w PIG), wiceprezes PAN. Członek Delegatury Rządu Emigracyjnego w Londynie na Polskę południową. Więzień krakowskiego Gestapo na ul. Montelupich (Inf. autorów).

Szajewski Józef (ps. „Philips”), inż., topograf w PIG, płk. Obrońca Warszawy we wrześniu 1939 r. W latach 1943—1945 dowódca oddziału dywersyjno-sabotażowego KG AK OSA-KOSA. Organizator licznych akcji dywersyjnych, m.in. zamachu na SS-Obergruppenführera W. Koppego w Krakowie (1944 r.). Odznaczony: Krzyżem Virtuti Militari i 4-krotnie Krzyżem Walecznych (T. Strzembosz — Walki zbrojne podziemnej Warszawy, 1939—1945, PIW, 1983 oraz informacja rodzinny).

Sciegienny Wincenty, archiwista w PIG, ppłk dypl., „cichociemny”. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. Od września 1942 r. szef sztabu obszaru białostockiego AK. Ranny, inwalida wojenny. Odznaczony: Krzyżem Virtuti Militari, 2-krotnie Krzyżem Walecznych i Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (J. Tucholski — Cichociemni; IW PAX, 1984).

Swidziński Henryk, dr, prof. Akademii Górniczo-Hutniczej, członek PAN, wieloletni prezes PTG, ppor. rez. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. (Rocz. Pol. Tow. Geol., 1970, t. 40, z. 4).

Tyska Maria (ps. „Lucynka”), mgr w PIG, por. Uczestniczka obrony Warszawy w 1939 r. w Wojskowej Służbie Kobiet. Podczas okupacji łączniczka KG SZP ZWZ i AK. Brała udział w Powstaniu Warszawskim. Odznaczona: Krzyżem Walecznych (Rocz. Pol. Tow. Geol., 45, z. 4, 1975; Prz. Geol., 22 nr 9, 1974).

Uhrynowski Włodzimierz, mgr inż. w PIG, ppor. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. Ranny — inwalida wojenny (Prz. Geol., 1969, t. 17, nr 5).

Walenta Stanisław, mgr, kartograf w PIG. Współredaktor i współuczestnik podziemnego druku map topograficznych w Wojskowej Służbie Geograficznej AK „Schronisko” (Prz. Geol., 1985, t. 33, nr 5).

Watycha Ludwik, dr w PIG, ppor. rez. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. (Inf. autorów).

Wdowiarz Stanisław, dr hab., prof. w PIG i AGH. W latach 1943—1944 żołnierz AK (Prz. Geol., 1987, t. 35, nr 10).

Wyrobek Stanisław, dr inż., ppor. rez. Uczestnik wojny obronnej 1939 r., w kampanii 1940 r. we Francji i w Polskich Siłach Zbrojnych w Anglii. W 1944 r. wykładowca w Wyższych Szkołach Polskich w Szkocji (Prz. Geol., 1980, t. 28, nr 9).

Zagajewski Jan, archiwista w PIG, mjr. Żołnierz Polskiej Armii Ludowej,

uczestnik Powstania Warszawskiego. Ciężko ranny — inwalida wojenny. Odznaczony: Krzyżem Virtuti Militari, Krzyżem Walecznych, Krzyżem Partyzanckim, Odznaką Grunwaldu i innymi odznaczeniami bojowymi (Arch. Państw. Inst. Geol.).

Zajączkowski Wiktor, mgr w PIG, ppor. rez. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. Na początku okupacji (1939—1940) w organizacji konspiracyjnej „Broch-wicz” na Lubelszczyźnie, w latach 1941—1942 uczestnik ZWZ na terenie obwodu krakowskiego, od 1943 r. odkomenderowany do partyzantki AK na Podlasiu, gdzie walczył do sierpnia 1944 r. (Rocz. Pol. Tow. Geol., 1975, t. 45, z. 4).

Zieliński Anatol, inż. w PIG. Uczestnik wojny obronnej 1939 r., jeńiec stala-gów. Po wyzwoleniu obozu w 1945 r. wstąpił do Ludowego Wojska Polskiego i walczył na Pomorzu. Odznaczony: Medalem Zwycięstwa i Wolności, Odznaką Grunwaldu, Medalem za Ratowanie Ginących (Rocz. Pol. Tow. Geol., 1975, t. 45, z. 4).

Zwierzycki Józef, dr inż., prof. Uniwersytetu Wrocławskiego. W pierwszych dniach wojny, w związku z ewakuacją większości pracowników PIG, został wyzna-czony przez prof. K. Bohdanowicza — ówczesnego Dyrektora PIG — jego zastępcą. J. Zwierzycki wraz z E. Janczewskim, przy współudziale innych pracowników, zabezpieczyli bibliotekę, przenosząc ją do podziemi. Ponadto zorganizowali ukrycie rzadkich i wartościowych zbiorów okazów, ważniejszych materiałów archiwalnych, dotyczących przede wszystkim zagadnień surowcowych oraz najbardziej wartości-owych narzędzi z pracowni i laboratoriów oraz większość przyborów platynowych z pracowni chemicznej. J. Zwierzycki osobiście polecił ukrycie powielacza, farb, białkówek i zapasu papieru, przewidując użyteczność tego sprzętu w czasie okupa-cji. Kiedy doszło do wywozu przez Niemców pozostałego, wartościowego wyposa-żenia PIG, głównie z pracowni geofizycznej, J. Zwierzycki zdecydowanie zażądał wystawienia formalnych pokwitowań, na co uzyskał zgodę okupantów. Dokumenty te po wojnie w 1945 i 1946 r. stanowiły podstawę rewindykacji. W końcu 1942 r. wskutek denuncjacji dawnego współpracownika (Niemca) z czasów wieloletniej pracy w Indonezji J. Zwierzycki znalazł się w Oświęcimiu, a po roku został przeka-zany pod nadzór policyjny do Berlina. Obecnie w Krobi k. Leszna, w miejscu uro-dzenia J. Zwierzyckiego, znajduje się szkoła Jego imienia i niewielkie muzeum po-święcone Jego pamięci. Natomiast we Wrocławiu, w jednej z sal Uniwersytetu, gdzie był organizatorem i wieloletnim profesorem umieszczono honorową tablicę dla upamiętnienia Jego działalności (Rocz. Pol. Tow. Geol., 1962, t. 32, z. 4; Biul. Inst. Geol., 1973, nr 264).

Zych Władysław, dr hab., prof. Uniwersytetu Lwowskiego, członek Delegatu-ry Rządu Emigracyjnego na Kraj (wyższego szczebla) we Lwowie. Aresztowany w 1943 r., więziony w Oświęcimiu, a następnie w Dachau (Prz. Geol., 1982, t. 30, nr 3).

Zelaźniewicz Walerian (ps. „Żubr“), kier. administr. Oddz. Dolnośl. PIG, por., oficer służby stałej. W kampanii wrześniowej odbył szlak bojowy w grupie Armii „Poznań“, pod Kutnem został ranny i kontuzjowany. Dostał się do niewoli niemieckiej (oflag w Lubece), skąd udało mu się zbiec i powrócić do kraju. Zimą 1943—1944 r. uczestniczył w szkoleniu dywersyjnym KG AK w „Zagajniku“ Wal-czył w Powstaniu Warszawskim, ciężko ranny. Odznaczony: Krzyżem Virtuti Mili-tari i awansowany do stopnia kapitana (Inf. rodziny).

#### ŻYJĄCY PRACOWNICY I WSPÓŁPRACOWNICY, B. PRACOWNICY I EME- RYCI PAŃSTWOWEGO INSTYTUTU GEOLOGICZNEGO, UCZESTNICY WALKI Z OKUPANTEM

Baranowski Józef, mgr, doc. w PIG, kpt. Uczestnik wojny obronnej 1939 r., ciężko ranny pod Modlinem. Odznaczony: Krzyżem Virtuti Militari i Krzyżem Wa-lecznych (Inf. zainteresowanego).

Berezowski Zbigniew, dr w Oddz. Dolnośl. PIG. W pierwszych miesiącach 1944 r. walczył w 5 Samodzielnym Dywizjonie Zwiadu Artylerii (3 zap. pp, 4 DP). Ranny i kontuzjowany w operacji berlińskiej, został zdemobilizowany w stopniu porucznika. Odznaczony: Odznaką Grunwaldu, Odznaką za rany i kontuzje oraz licznymi medalami bojowymi polskimi i radzieckimi, m.in. Odznaką za Zwycięstwo nad Niemcami (Inf. zainteresowanego).

Bohdziewicz Leonard, dr, doc. Uniwersytetu Gdańskiego. Od 1943 r. do połowy 1944 r. gromadził w konspiracyjnym magazynie broń dla oddziałów AK w okolicy Oszmian. W lipcu 1944 r. dowódca plutonu AK w obwodzie wileńskim (Inf. zainteresowanego).

Brzozowski Olgierd, mgr praw, wicedyrektor ds. administracyjnych PIG w latach 1957—1966, ppor. rez., ułan. Uczestnik wojny obronnej 1939 r., w bitwie nad Bzurą (Inf. zainteresowanego).

„Cis”, „Ślusarczyk”, pracownik PIG. Pseudonim nie zidentyfikowany. W latach 1943—1944 wykonał dla Wojskowej Służby Geograficznej „Schronisko” Mapę zboczeń magnetycznych Polski 1:1 000 000 z uaktualnieniem na 1944 r. i wyczerpującym katalogiem punktów (B. Krassowski — Wojskowa Służba Geograficzna KG AK „Schronisko”; Biblioteka Narodowa, z. 3, 1981).

Ciuk Edward, mgr, prof. w PIG, plut. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. Czynny w sabotażu jako pracownik kopalni, współorganizator tajnego nauczania górniczego (Prz. Geol., 1985, t. 33, nr 2).

Czarnocka Maria (ps. „Małgorzata”), prac. nauk.-techn. Muzeum Ziemi. Łączniczka KG AK w „Zagajniku”. Brała udział w pracach fotograficzno-ilustracyjnych do licznych instrukcji wydawanych przez komendę „Kedywu” dla potrzeb szkolenia dywersyjno-sabotażowego. W czasie Powstania Warszawskiego łączniczka płk. „Wachnowskiego” na Starym Mieście (Inf. rodziny).

Dąbrowska Zofia (ps. „Sroka”), dr, doc. w PIG. Członek SZP, aresztowana w Wilnie w 1940 r., po wyjściu z więzienia współpracowała z „Wachlarzem” (Inf. zainteresowanej).

Dąbrowski Adam (ps. „Brzoza”), dr, doc. w PIG. Żołnierz AK. W Powstaniu Warszawskim walczył na Mokotowie w pułku „Baszta”. Jeniec stalagu w Norymberdze, na początku 1945 r. wyzwolony i wcielony do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (Inf. zainteresowanego).

Deczkowski Zbigniew (ps. „Jurand”), dr, doc. w PIG. Od listopada 1939 r. do 1942 r. uczestniczył w akcjach „małego sabotażu”, w wywiadzie i kolportażu Szarych Szeregów. W 1942 r. aresztowany i osadzony na Pawiaku (zwolniony ze względu na młodociany wiek). W latach 1943—1944 żołnierz AK 7 pp zgrup. „Garłuch”, uczestnik Powstania Warszawskiego. Odznaczony: Warszawskim Krzyżem Powstańczym (Inf. zainteresowanego).

Dembowska Jadwiga (ps. „Jadwisia”), dr, doc. w PIG (em.). Uczestniczka obrony Warszawy we wrześniu 1939 r. w Wojskowej Służbie Kobiet. Od początku okupacji łączniczka KG SZP ZWZ i AK. Aresztowana przez Gestapo, po kilkutygodniowym pobycie na Pawiaku, zesłana do Oświęcimia. Po ewakuacji obozu przebywała w Bergen-Belsen (Inf. zainteresowanej).

Depowski Stanisław (ps. „Szyk”), dr inż., prof w PIG. Żołnierz ZWZ i AK, w latach 1943—1944 uczestnik akcji dywersyjno-sabotażowych „Kedywu” na Rzeszowszczyźnie (Inf. zainteresowanego).

Głodek Juliusz, dr w PIG, ppor. rez. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. w walkach 28 DP nad Widawką i w twierdzy modlińskiej. Jeniec oflagu. Odznaczony: Krzyżem Walecznych (Inf. zainteresowanego).

Gortyńska Stanisława (ps. „Komarowa”), mgr inż. w PIG, górnik. Żołnierz SZP, ZWZ i AK w obwodzie wileńskim. Łączniczka „Wachlarza”, uczestniczka licznych akcji sabotażowo-dywersyjnych (C. Chlebowski — Wachlarz; IW PAX, 1985).



Grellnerowa Irena, kier. kancel. PIG. Podczas okupacji wykorzystywana do różnych zadań konspiracyjnych i ostrzegawczych jako pracownik mający bliski i łatwy kontakt z kierownictwem okupacyjnym instytutu (Inf. autorów).

Grocholski Andrzej, dr, doc. w Oddz. Dolnośl. PIG. W latach 1942—1944 członek Szarych Szeregów w Krakowie (Inf. zainteresowanego).

Jurkiewicz Witold, mgr, dyr. depart., wiceprezes CUG. W pierwszych latach okupacji współpracował w legislacji i gromadzeniu map topograficznych. W czasie Powstania Warszawskiego inicjator i wykonawca akcji zaplanowanego ukrywania dokumentów geologicznych (Inf. zainteresowanego).

Kabata-Pendias Alina, dr hab., prof w PIG. W początkowym okresie okupacji prace przy wydawnictwie i kolportażu prasy podziemnej „Odwet”. Od 1943 r. łączniczka i sanitariuszka w oddziale ZWZ AK „Jędrusie” w rejonie Sandomierza, Opatowa i Staszowa (Inf. zainteresowanej).

Karaszewski Władysław, dr, doc. w PIG (em.). Ochotnik w wojnie obronnej w 1939 r. Uczestnik bitwy pod Kockiem grupy Armii „Polesie” gen. J. Kleeberga. Podczas okupacji działał w Wojskowej Służbie Geograficznej „Schronisko” przy opracowywaniu map wojskowo-geologicznych (Inf. zainteresowanego).

Kotański Zbigniew (ps. „Artur”) dr hab., prof. w PIG. Żołnierz AK, w 1943 r. współpracownik BIP w okręgu nowogrodzkim. Uczestnik bitwy pod Jewłaszami (czerwiec 1944 r.) w 77 pp VII bat. „Ponurego” (Inf. zainteresowanego).

Kowalski Witold Cezariusz, dr hab., prof. Uniwersytetu Warszawskiego. Od 1943 r. żołnierz AK, uczestnik Powstania Warszawskiego. Odznaczony: Krzyżem Armii Krajowej, Warszawskim Krzyżem Powstańcym i 2-krotnie Medalem Wojska Polskiego (Inf. zainteresowanego).

Krajewska Irena, prac. nauk.-techn. w PIG (em.). Żołnierz ZWZ i AK w obwodzie grodzieńsko-wileńskim (Inf. zainteresowanej).

Kwiatkowski Stanisław, dr, hab., prof. PAN, pchor. AK. Uczestnik Powstania Warszawskiego, dwukrotnie ranny na Mokotowie, jeniec stalagu (Inf. zainteresowanego).

Łuć Jan (ps. „Kreślarz”), grafik w PIG. Współpracował przy legalizacji oraz ilustrowaniu instrukcji dywersyjnych AK (H. Nakielski — Biret i rogatywka, Iskry, 1985).

Łyczewska Janina (ps. „Leszka”), dr, doc. w PIG (em.), por. AK. Od października 1939 r. żołnierz SZP, ZWZ i AK; początkowo w wydawnictwach i kolportażu wojskowej prasy podziemnej, następnie w I Oddz. Organizacyjnym KG AK (od marca 1943 r. — kierownik łączności). W Powstaniu Warszawskim łączniczka i szyfrantka w grupie płk. „Wachnowskiego” na Starym Mieście. Po przejściu kanałami do Śródmieścia — sanitariuszka w szpitalu polowym przy ul. Wspólnej. Ranna. Odznaczona: Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Walecznych, Krzyżem Partyzanckim, Warszawskim Krzyżem Powstańcym (Inf. zainteresowanej).

Narębski Wojciech, dr, hab., prof. Muzeum Ziemi PAN, pchor. Żołnierz II Korpusu WP we Włoszech, uczestnik bitwy pod Monte Cassino i walk na szlaku bojowym od Ankony do Bolonii. Odznaczony: Krzyżem Pamiątkowym Monte Cassino, dwukrotnie Medalem WP i Gwiazdami Brytyjskimi (W. Biegański — Walki o Ankonę i Bolonię, 1945).

Paczyński Bronisław (ps. „Ciapek”), dr hab., doc. w PIG, żołnierz AK. Uczestnik Powstania Warszawskiego w Zgrupowaniu „Sosny” na Starym Mieście i u „Bartkiewicza” w Śródmieściu. Jeniec stalagów. Odznaczony: Krzyżem Armii Krajowej (Inf. zainteresowanego).

Požaryski Władysław, dr, hab., prof. w PIG, członek PAN. Z obozu w Pruszkowie (I września 1944 r.) wywieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, a następnie w styczniu 1945 r. ewakuowany do obozu w Łutomierzycach w północnych Czechach (Prz. Geol., 1955, t. 4, nr 9; 1986, t. 34, nr 3).

Rodowicz Władysław (ps. „Roman“), mgr, kier. administr. PIG w latach 1947—1949, por. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. W czasie okupacji organizator i dowódca radiostacji KG ZWZ dla rozmów z Paryżem, a następnie z Londynem. W 1942 r. przypadkowo aresztowany i wysłany do obozu koncentracyjnego na Majdanku, potem do Oświęcimia (Inf. zainteresowanego).

Różycki<sup>2</sup> Stefan Zbigniew (ps. „Stefan“), dr hab., dyrektor PIG w latach 1953—1954, prof. Uniwersytetu Warszawskiego, członek PAN, ppor. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. w batalionie saperów 5 DP. Kierownik działu geologicznego w Wojskowej Służbie Geograficznej KG AK „Schronisko“. Inicjator i współwykonawca ukrycia materiałów geologicznych PIG w czasie Powstania Warszawskiego (Biul. Inst. Geol., 1976, nr 295; B.Krasowski — „Schronisko“ Służba Geograficzna Armii Krajowej, 1981).

Rutkowski Edmund, dr hab., doc. w PIG. W latach 1941—1944 w ruchu oporu, uczestnik Powstania Warszawskiego, ciężko ranny, inwalida wojenny. Odznaczony: Warszawskim Krzyżem Powstańcym (Inf. zainteresowanego).

Rühle Edward<sup>3</sup> (ps. „Gozdawa“, „Zawrat“), dr, prof., dyrektor PIG w latach 1954—1965, oficer bez stopnia. W latach 1939—1942 kierownik komórki kartograficznej KG SZP i ZWZ, od 1943—1945 I zastępca szefa Wojskowej Służby Geograficznej KG AK „Schronisko“. Współwydawca licznych nakładów map topograficznych. Uczestnik Powstania Warszawskiego na Starym Mieście. Odznaczony: Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami i Warszawskim Krzyżem Powstańcym (Biul. Inst. Geol., nr 321, 1981; H. Nakielski — Biret i rogatywka, Iskry, 1985; B.Krasowski — „Schronisko“ Służba Geograficzna Armii Krajowej, 1981).

Skorupa Jan, mgr inż., prof. w PIG (em.). Uczestnik wojny obronnej 1939 r., pchor. w oddziałach pomiarowych artylerii, brał udział w ostatniej bitwie WP 1939 r. w grupie Armii Polesie — gen. J. Kleeberga. Jeniec stalagu w Norymberdze (Inf. zainteresowanego).

Smoleński Sławomir, mgr ekon., kier. Działu Plan. w PIG, a następnie dyrektor Gabinetu Prezesa CUG. Od 1941 r. żołnierz ZWZ, zmobilizowany na początku lata 1944 r. do 72 pp 2 dyw. AK, zorganizowanej w Kieleckiem dla odsieczy Powstania Warszawskiego. Zdemobilizowany w połowie stycznia 1945 r. (Inf. zainteresowanego).

Sokołowski Jan, mgr inż. w PIG, górnik. Żołnierz AK, więzień obozu w Płaszowie w 1944 r. (Inf. autorów).

Sokołowski Stanisław, dr, prof. w PIG (em.). Uczestnik wojny obronnej 1939 r. w 20 pp Ziemi Krakowskiej. Jeniec stalagu w latach 1939—1942. Odznaczony: Krzyżem Walecznych (Prz. Geol., 1980, t. 28, nr 11).

Środoń Andrzej, dr, prof., członek PAN, ppor. rez. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. Oficer armii polskiej we Francji, a następnie w Anglii. W 1943 r. urlopowany na 2-letnie studia na Uniwersytecie w Cambridge (Inf. zainteresowanego).

Tokarski Adam, dr hab., prof. Akademii Górniczo-Hutniczej, ppor. rez. Uczestnik wojny obronnej 1939 r. (Inf. autorów).

Tyski Stanisław (ps. „Stefan“), mgr, doc. w PIG (em.), ppor. AK. W latach 1941—1944 współtwórca i organizator kursów sabotażowo-dyweryyjnych KG ZWZ i AK „Zagajnik“. Przez cały okres okupacji czuwał w PIG nad bezpieczeństwem działalności konspiracyjnej kolegów, a także nad właściwym zabezpieczeniem różnych magazynów i sprzętu gromadzonego do walki podziemnej. Współwykonawca ukrycia materiałów geologicznych w czasie Powstania Warszawskiego w podziemiach instytutu. Odznaczony: Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (J. Szatnajder — Cichociemni; KAW, 1985).

<sup>3</sup>Zmarł po oddaniu artykułu do druku.

Wielgomas Longin, dr inż., doc. w PIG, por. Uczestnik walk 4 Dywizji WP na szlaku od Bugu do Berlina. Odznaczony: Odznaką Grunwaldu, Zasłużony na Polu Chwały, a także innymi odznaczeniami polskimi i radzieckimi, m.in. za Odrę, Nysę i Bałtyk oraz za Berlin (Inf. zainteresowanego).

Wieser Tadeusz, dr hab., prof. w PIG, oficer bez stopnia. W latach 1942—1943 kopiował mapy topograficzne (1:25 000 i 1:100 000) dla partyzantki obwodu krakowskiego. W 1944 r. wstąpił do AK i był w szkole podchorążych. W jego mieszkaniu znajdowała się baza przerzutowa dla kurierów z kraju do Europy Zachodniej. Więzień obozu w Płaszowie w lecie 1944 r. (Inf. zainteresowanego).

Wojciechowski Jan (ps. „Kolarz“), dr; doc. Uniwersytetu Wileńskiego, ppor. rez. Żołnierz SZP, ZWZ i AK w obwodzie wileńskim („Wachlarz“). Uczestnik licznych akcji sabotażowo-dywersyjnych oraz wyzwolenia Wilna w lipcu 1944 r. (C. Chlebowski — Wachlarz; IW PAX, 1985).

Znosko Jerzy, dr, prof. w PIG, członek PAN, elew łódzkiego batalionu przysposobienia wojskowego. Zmobilizowany w końcu sierpnia 1939 r. do kompanii wartowniczych w Łodzi, po odwołaniu na wschód Polski brał udział w walkach grupy Polesie gen. J. Kleeberga pod Kockiem (Prz. Geol., 1955, t. 4, nr 9).

Zytko Kazimierz, dr, doc. w PIG. Łącznik w organizacji „Rocha“, a w 1944 r. w tej samej funkcji w Batalionach Chłopskich na Miechowszczyźnie (Inf. zainteresowanego).

Do tejże grupy należy zaliczyć ofiary „Sonderaktion Krakau“, profesorów AGH, UJ i UW, a mianowicie: dra inż. Andrzeja Bolewskiego (AGH), dra hab. prof. Antoniego Gawła (UJ) i nieżyjącego dra prof. Józefa Gołęba (UW). Wszyscy oni przebyli obóz koncentracyjny w Oranienburgu, a następnie byli więzieni przez pewien okres w Dachau, skąd w 1942 r. zostali zwolnieni. Warto dodać, że prof. A. Bolewski był jednym z rzeczoznawców towarzyszących polskiej delegacji na konferencję w Poczdamie w 1945 r. (A. Bolewski — Droga do Poczdamu; Wyd. Literackie, 1975; Prz. Geol., 1976, t. 24, nr 9; 1984, t. 32, nr 7; 1986, t. 34, nr 10; Roczn. Pol. Tow. Geol., 1970, t. 40, z. 4).

\*  
\* \*

Przedstawiona wyżej lista osób biorących czynny udział w walce z okupantem hitlerowskim jest oczywiście niekompletna. Niepełna znajomość życia ludzi i specyficzne warunki konspiracji siłą rzeczy sprawiły, że niektórych nazwisk tu brak, w innych przypadkach działalność wymienionych osób może okazać się nieściśła.

Autorzy są w pełni świadomi tych braków i z góry serdecznie przepraszają osoby pominięte, wyrażając jednocześnie przekonanie, że lista ta może być z czasem uzupełniona i skorygowana.

Warte podkreślenia jest to, że stosunkowo duża liczba patriotycznych, polskich rodzin opłaciła wojnę także życiem swych najbliższych, głównie synów. Przeżyć wojennych w kilka miesięcy po zakończeniu działań wojennych w 1939 r.; do nich należą synowie: Jana Czarnockiego i prof. Romana Kozłowskiego. Niektórzy zginęli bezpośrednio z rąk okupanta, jak syn Ireny Grellnerowej, podejrzany o udział w młodzieżowej konspiracji. Syn prof. Stanisława Doktorowicz-Hrebnińskiego zginął w czasie Powstania Warszawskiego, podobnie jak syn współpracującego z PIG prof. Jana Samsonowicza, wstawiony pfm, por. „Książę“ z bat. „Zośka“.

Z drugiej strony bardzo młodzi, po prostu dzieci, zaangażowani byli niejednokrotnie w walce z okupantem. Można tu wymienić Ryszarda Dadleza (obecnie dra hab., prof. w PIG) animatora kukiełek w teatryku powstańczym prowadzonym przez jego ojca, czy Leszka Bojarskiego (obecnie dra w PIG), pomagającego swej

matce i starszemu bratu, czynnie zaangażowanym w pracy konspiracyjnej, w przenoszeniu meldunków i różnego rodzaju sprzętu bojowego.

Myślą przewodnią tych wspomnień była głównie chęć scharakteryzowania środowiska Państwowego Instytutu Geologicznego. Najwyrazistszy obraz zarysowuje się, jeśli chodzi o centralną instytucję w Warszawie, jako, że sami autorzy tych wspomnień tkwili w tym środowisku przez cały okres okupacji.

Zespół kilkudziesięciu pracowników Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie przy ul. Rakowieckiej 4 składał się z ludzi bardzo zróżnicowanych tak pod względem wykształcenia, poziomu intelektualnego, jak i przekonań światopoglądowych. Pomimo tej ludzkiej różnorodności wszyscy byli scementowani ideą bezkompromisowej walki z hitlerowskim najeźdźcą. Instytut stał się pod tym względem wspaniałym monolitem, jedną wielką rodziną wzajemnie się rozumiejącą i współdziałającą. Przez cały okres okupacji nie było w instytucji żadnej denuncjacji, czy chociażby niechętnego ustosunkowania się kogokolwiek do tak silnie rozwiniętej działalności konspiracyjnej, a przecież w gmachu instytutu znajdowały się:

- magazyn radiowy (ponad 10 nowych aparatów „Telefunken“ wysokiej klasy);
- dwa magazyny wojskowych map topograficznych, rozprowadzanych na zapotrzebowanie organizacji podziemnych;
- magazyn instrukcji sabotażowo-dywersyjnych;
- magazyn artykułów chemicznych;
- magazyn butelek zapalających, m in. materiałów wybuchowych, różnego typu zapalników służących szkoleniu i akcjom dywersyjnym;
- powielarnia pracująca na rzecz zarówno organizacji wojskowej ZWZ AK, jak i wydawnictw PPS-Lewicy;
- pracownia fotograficzna przygotowująca odpowiednie instrukcje wojskowe;
- wytwórnia środków bojowych;
- kreślarnia, przygotowująca ilustracje do instrukcji wojskowych i redagująca do druku mapy topograficzne;
- kilka punktów nasłuchu radiowego.

Pamiętny był dzień 6 czerwca 1944 r., kiedy to w jednym z pokoi na II piętrze gmachu głównego zebrało się o godz. 12<sup>00</sup> około 20 osób, aby wysłuchać nadanego z Londynu komunikatu Głównej Kwatery, podającego po raz pierwszy o lądowaniu wojsk alianckich w Normandii.

Oczywiście nie wszyscy pracownicy PIG byli czynnie zaangażowani w pracy konspiracyjnej, ale można przyjąć, że prawie wszyscy chętnie czytali pracę podziemną, wyrażając w ten sposób milcząco zgodę na działalność innych. Odpowiedzialność zbiorowa była jednak poważnym hamulcem takich inicjatyw i nie każdy zdołał go przewyciężyć.

Wspomniano tu także o działalności antyhitlerowskiej tych, którzy nawiązali kontakt z instytutem dopiero po wojnie, a o walce niepodległościowej wiemy z ich życiorysów. Tak więc zestawiono możliwie pełną listą związanych z geologią uczestników wojny z najeźdźcą, obejmującą różne pokolenia. Wyraźnie także wiadać, że i w naszym środowisku Polacy walczyli na różnych frontach: licznie byli uczestnicy wojny obronnej w 1939 r., jeszcze liczniejsi, to żołnierze walki podziemnej; 19-letni podchorąży-artyleryzista brał udział w bitwie o Monte Cassino i na szlaku bojowym od Ankony do Bolonii; młoda dziewczyna — łączniczka GL, żołnierz batalionu fizylierek im. E. Plater w dywizji kościuszkowskiej — przeszła szlak bojowy od Bugu do Berlina i na jego przedpolu została dwukrotnie ranna i odznaczona Krzyżem Walecznych; byli także weterani-inwalidzi I wojny światowej, wśród nich 17-letni wówczas strzelec, żołnierz I kompanii kadrowej Legionów Polskich, a w czasie okupacji hitlerowskiej jeden z głównych organizatorów dywersji w kraju.

Pewną trudność autorom wspomnień sprawił niedostatek materiałów źródłowych z pierwszych dziesiątków lat po wojnie, a w międzyczasie zatarta się w pamięci prawda o wielu istotnych, chlubnych faktach.

Państwowy Instytut Geologiczny  
Warszawa, ul. Rakowiecka 4  
Nadesłano dnia 30 stycznia 1988 r.

Эдвард РЮЛЕ, Станислав ТЫСКИ

### ВОСПОМИНАНИЕ О ВОЕННЫХ СУДЬБАХ СОТРУДНИКОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО ГЕОЛОГИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА ВО ВРЕМЯ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

#### Резюме

Заслуги сотрудников Государственного геологического института в борьбе с гитлеровскими захватчиками символизирует почетная доска, установленная в 1948 году в холле института (фиг. 1).

На нее нанесены фамилии 25 геологов и технических работников института, среди них проф. д-ра Юзефа Морозевича, многолетнего директора и основателя института, выдающегося ученого. Трагический список погибших завершается фамилией многолетнего сотрудника института проф. д-ра Станислава Павловского, зверски убитого гитлеровцами в начале 1940 года, в тюрьме Познани—Виняры.

Геологи и вспомогательный персонал Государственного геологического института, насчитывающий в то время около 80 человек, включились в борьбу с немецкими захватчиками уже осенью 1939 года. Участие сотрудников<sup>1</sup> института в борьбе против фашистских захватчиков охарактеризовано двумя группами. Первая группа включает фамилии сотрудников умерших в 1948—1987 гг., вторая фамилии сотрудников работающих до настоящего времени в институте и пенсионеров.

В целом, в первую группу вошло 49 геологов и технических работников, среди них находится директор института проф. д-р Кароль Богданович, ученый мировой известности, бывший директор института и Геологического Комитета в Петербурге, в 1921—1935 гг. — профессор Горно-металлургической академии в Кракове.

Во время оккупации К. Богданович работал дома, но фактически все это время руководил институтом. Вместе с ним наиболее активное участие в подпольной организации принимал заместитель директора института Ян Чарноцки и его семья. В его квартире находился связной пункт с польским правительством в Лондоне, а также конспиративные встречи инструкторов, прибывающих по организации борьбы с оккупантами.

В этом списке находится также доцент д-р Збигнев Суйковски, известный седиментолог, ветеран и инвалид Первой Мировой войны, который с первых дней оккупации организовал и проводил подрывную деятельность против фашистских захватчиков.

Летом 1944 года, будучи офицером хорошо ориентирующимся в деятельности польского подполья, был переброшен на Запад.

<sup>1</sup> Имеются в виду также работники высших учебных заведений и научно-исследовательских институтов, периодически сотрудничающие с Государственным геологическим институтом.

Этот большой список фамилий заканчивает проф. д-р Юзеф Звежицки, который в течение 25 лет проводил геологические исследования в Индонезии. В 1937 году он вернулся в Польшу и находился здесь до конца оккупации, активно участвуя в институтском подполье. Арестованный гестапо в конце 1942 года, по доносу немца — бывшего сотрудника в Индонезии, год находился в концентрационном лагере, Освенцим, а затем в Берлине, под полицейским надзором.

Вторая группа охватывает 45 фамилий, среди которых находятся два бывших директора Государственного геологического института — проф. д-р Збигнев Стефан Ружицки — член Польской Академии наук и проф. д-р Эдвард Рюле.

\*  
\* \*

Главной целью этих воспоминаний является желание охарактеризовать среду Государственного геологического института, особенно в Варшаве, т.к. авторы пребывали в этой среде в течение всего периода оккупации. Коллектив сотрудников Государственного геологического института в Варшаве, на ул. Раковецкой 4, формировался из людей разных в отношении образования, интеллектуального уровня и мировоззрения. Однако их всех объединяло желание беспощадной борьбы с гитлеровскими захватками.

Институт во время оккупации, стал монолитом, одной большой семьей при полном взаимопонимании и взаимодействии. В течение всего времени оккупации в институте не было ни одного предательства и не было людей, не желающих участвовать в подпольной деятельности.

В заключение хочется добавить, что в борьбе с фашистами принимали участие различные поколения сотрудников Государственного геологического института. Многие были солдатами партизанской борьбы, многие были участниками оборонной войны в 1939 году. Например, курсант-артиллерист участвовал в боях под Монте-Кассино и прошел боевой путь от Анконы до Болонии, молодая девушка связистка Гвардии Людовой, солдат батальона автоматчиков имени Эмили Плятер дивизии им. Косцюшко, прошла боевой путь от Буга до Берлина и в боях была дважды ранена и награждена Орденом "Крест Валечных", были также ветераны Первой Мировой войны и среди них 17 летний, в то время, стрелок, солдат 1 кадровой роты Польских Легионов, а во время гитлеравской оккупации один из главных организаторов диверсионной работы в стране.

Наиболее ярко отражают участие сотрудников Государственного геологического института в борьбе с фашистскими захватчиками, в 1939—1945 гг., многочисленные боевые награды.

**Edward RÜHLE**, Stanisław TYSKI

#### MEMORY OF WORKERS AND COLLABORATORS OF THE STATE GEOLOGICAL INSTITUTE DURING THE SECOND WORLD WAR

##### Summary

Merits of workers and collaborators of the State Geological Institute during the fights with the Nazi invasion and occupation are expressed by the honor board, placed in 1948 in the entrance hall (Fig. 1).

It comprises names of 25 geologists and technical workers, amongst them professor Józef Morożewicz who founded the Institute, has been its chief for many years and was also the outstanding scientist.

A tragic list is closed by the many years collaborator, professor Stanisław Pawłowski who has been brutally killed by the Nazis in the Poznań gallows — the 7th fort at Winiary, already at the beginning of 1940.

Geologists and assistant staff of the State Geological Institute, all together about 80 persons in that time, took part in different fights with the German occupant already in autumn 1939. Participation of workers and collaborators<sup>1</sup> of the Institute in fight and conspiracy are described in two groups. The first one comprises the names of late since the end of the second world war i.e. in 1948—1987, the second one the names of workers and collaborators that are employed at present in the Institute or have retired.

In general the first group comprises 49 geologists and technical staff. Amongst them there is professor Karol Bohdanowicz, the chief of the Institute. He was the world-famous scientist, the late chief of the Geological Institute and the Geological Committee in Petersburg, in 1921—1935 the professor of the Academy of Mining and Metallurgy in Cracow. During the German occupation K. Bohdanowicz worked at home but all the time he operated in fact the Institute. Besides him, the assistant manager of the Institute Jan Czarnocki, together with his whole family, was the most active in conspiracy. His flat acted as the „contact box” with the Polish government in London, was the residence for instructors coming by air to fights with the occupant, etc. This list comprises also the assistant professor Zbigniew Sujkowski, an outstanding sedimentologist, veteran and disabled from the first world war. Since the very beginning of the occupation he organized and carried through the sabotage actions. In 1944 he was air-transported to the West as the officer who knew well acting of the Polish underground. This long list is closed by professor Józef Zwierzycki who came to Poland in 1937 after 25 years of geological investigations in Indonesia and here passed the whole German occupation. In this time he laid outstanding merits for the Institute. He was arrested at the end of 1942 due to denunciation of his previous collaborator, the German from Indonesia, then passed a year in concentration camp at Auschwitz and afterwards lived in Berlin under surveillance.

The second group of names comprises the ones of two late managers of the State Geological Institute i.e. professor Stefan Zbigniew Różycki, member of the Polish Academy of Sciences, and professor Edward Rühle.

\*  
\* \*

The central idea of these reminiscences comprised a wish to describe the society of the State Geological Institute, particularly the one of the Warsaw area. Such approach is due to the authors who lived there during the whole German occupation.

A team of several dozen workers of the State Geological Institute in Warsaw, Rakowiecka Street 4, has been composed of considerably varying people if their education, intellectual level and philosophy of life are taken into account. But all of them were cemented by the idea of intransigent fight with the German invader. On that score the Institute acted as a marvellous monolith, a uniform large family that composed of people who understood and cooperated with one another. During the whole occupation there was no denunciation in the Institute or even unfriendly relation of anyone to such a deeply developed conspiracy.

Finally, the fight with the German occupant embraced various generations of workers and collaborators of the State Geological Institute. There were numerous participants of the war in 1939; underground soldiers were still more abundant. 19 years old cadet-gunner took part in the battle at Monte Cassino and at tract from Ancona to Bologna, a soldier of a riflewoman battalion named after E. Plater in the Kościuszko Division passed the battle tract from the Bug River to Berlin where she was twice wounded and awarded the Cross of Braves. Amongst them there were also veterans of the first world war, 17 years old rifleman of that time, soldier of the first cadre company of the Polish Legions and during the Nazi invasion a main organizer of sabotage in the country.

Participation of workers and collaborators of the State Geological Institute in fights with the Nazi occupant in 1939—1945 is to a certain degree expressed by numerous battle medals.

<sup>1</sup>Collaborators of the State Geological Institute comprise usually professors and assistant staff of universities and other research institutes that are occasionally employed in the Institute.